

Identiteit en diversiteit

Over samenleven met Europese moslims in intercultureel perspectief

Guido Deraeck (docent interculturele communicatie)

In West-Europa leven voor het ogenblik tussen de tien en dertig miljoen moslims.

De meesten van hen kwamen zich hier vestigen, vanaf de jaren zestig van vorige eeuw, als arbeidsmigranten, vooral uit de Maghreb-landen en Turkije. Hun situatie is echter sinds halfweg de jaren zeventig, begin tachtig sterk gewijzigd. De immigratie op zich werd wel beperkt - omwille van de principiële migratiestop van *medio* zeventig -, maar via gezinshereniging en huwelijk konden er nadien nog velen naar het gastland komen.

Vanaf dat ogenblik gingen de families zich ook voorgoed in Europa vestigen, en kwam er haast volledig een einde aan de idee van (mogelijke) terugkeer naar het moederland.

Intussen zijn ook andere moslimgroepen al dan niet definitief naar West-Europa uitgeweken. Het betreft vooral asielzoekers en vluchtelingen uit oorlogshaarden van Centraal- en Oost-Europa en uit de voormalige Sovjet-republieken: o.m. Bosniërs, Kosovaren, Albanezen en verschillende islamitische minderheden uit regio's als Oezbekistan, Kazakstan e.a.

In deze gewijzigde context worden vanzelfsprekend religie en identiteit bevestigd en stellen deze nieuwe gemeenschappen ook eisen. De multiculturele samenleving groeide bijgevolg als het ware op een natuurlijke manier. De eerste groepen migranten werden als gasten en als arbeiders door de ontvangende overheid uitgenodigd en gevraagd en hielden zich ook veeleer op de achtergrond. Maar vanaf het moment dat ze besloten hadden om voor altijd hier te blijven, zouden ze zich in principe als

volwaardige burgers en een integrerend deel van het gastland moeten kunnen beschouwen en tegelijk een eigen identiteitsbeleving opeisen. Maar zo eenvoudig lagen de kaarten niet. Niettemin bleef de wil tot integratie overeind - ondanks het afwimpelen van migrantenstemrecht door de overheid - parallel aan de drang naar beleving van eigen cultuur en religie én de wil om de kinderen op te voeden binnen een geëigend referentiekader.

Tegen die achtergrond situeerde zich het ontstaan van lokale verenigingen, koranschooltjes en moskeeën.

MOSLIMIDENTITEIT

Vanaf het ogenblik dat er vele religiegenoten in het nieuwe gastland vertoefden, werd de versterking van de moslimidentiteit een vanzelfsprekendheid, mede als gevolg van het zelfbeeld als minderheid in een pluriforme samenleving. Na de val van de communistische regimes in het voormalige Oostblok werden de moslims en de Islam de nieuwe vijand (zondebokdenken!). De 11-september-aanslag in New York, het optreden van de Taliban in Afghanistan en de situatie in o.m. Algerije hebben de angst voor het Islam-fundamentalisme en -integrisme nog versterkt en veralgemeend. De opkomst van ultra-rechts in Europa maakt(e) de situatie voor de Europese moslims nog dramatischer.

Maar het intern dynamisch proces - eigen aan de groeiende Europese Islam - was wel beïnvloed en verscherpt door tal van externe factoren zoals de Iraanse revolutie, de Golfoorlog,

de burgeroorlog in Algerije, de Palestijnse kwestie en de onderdrukking van vele moslims in de moslimlanden. Die gebeurtenissen stellen de media echter steevast voor als een bedreiging voor het Westen.

Een globale en negatieve interpretatie van de samenhang tussen Islam en politiek leidt voortdurend tot misverstanden en tot een veralgemenende visie, waarbij echter de aan gang zijnde veranderingsdynamiek van de islamitische godsdienst onderschat of zelfs totaal genegeerd wordt.

De geschiedenis van de Islam bewijst evenwel ook dat de moslimidentiteit grote verschillen vertoont naargelang van de historische, sociale en geografische omgeving: Indonesië en Iran bijvoorbeeld *versus* de Maghreblanden en Turkije. In het middeleeuwse Andalusië en in de huidige Balkanlanden en vroegere Aziatische Sovjet-republieken werd/wordt de Islam vaak op een totaal andere manier beleefd dan in Saoedi-Arabië of, pakweg, Soedan.

WESTERS CULTUURBEELD

Het westers cultuurbeeld - reeds aanwezig sinds de middeleeuwen, denken we maar aan de kruistochten - blijft intussen nog vol vooroordelen t.a.v. en vrees voor de Islam. Tal van negatieve neveneffecten zijn hiervan het gevolg. Xenofobe gevoelens - en angst voor het onzekere - worden in de gastlanden nog steeds aangewakkerd. Een mogelijk gevolg hiervan is dat bepaalde migranten (radicaal) afstand nemen van de gastgemeenschap. Daartegenover zijn er tal van migranten (vooral bij tweede- en derdegeneratie allochtonen) die hun statuut van minderheid *openminded* ontdekken en opnemen. Zij ervaren de noodzaak om zich op een geëigende manier in te passen in een nieuw cultureel geheel. Op heel eigen wijze gaan ze de Islam integreren in de Europese context.

Het statuut van moslims als minderheid binnen Europa is dan ook aan een definitieve hertekeuring toe. In vele landen is de Islam de tweede religie, wat hoe dan ook ingrijpende veranderingen teweegbrengt in de moslimidentiteit en -praktijk, zeker bij de generaties die in Europa geboren zijn. Jonge moslims voelen zich Europeaan, behoren tot verenigingen - al dan niet zelforganisaties - en leggen welbepaalde klemtonen in hun godsdienstbeleving en in hun sociale activiteiten.

CULTURELE VERSCHIEDENHEID

De Islam wordt met andere woorden een belangrijke integrerende component van de westerse samenleving, waarbinnen een feitelijke culturele verscheidenheid heerst.

Uit onderzoek (o.a. door Gilles Kepel, Jacques Berque, Tariq Ramadan) blijkt dat de moslimgemeenschap in Europa almaar meer transnationaal wordt. In de beginperiode (jaren zestig en zeventig van vorige eeuw) kende men vooral etnische structuren en een *dito* benadering. De komende jaren zullen de banden allicht minder gesmeed worden rond nationale aanhorigheid of culturele herkomst. De *Umma* zal zijn betekenis blijven behouden: band tussen alle moslims ter wereld. Maar tegelijkertijd zullen er nieuwe betekenissen nodig zijn voor de culturele omgeving waarin deze minderheid zich bevindt. De vraag wordt dan hoe deze moslims tegelijk hun autonomie zullen verwerven en een eigenheid opbouwen zonder van hun *roots* afgesneden te geraken.

Bij de nieuwe generaties is er alleszins een actieve groep moslims die haar religieuze praktijk geëngageerd aanwendt. Zij respecteren volledig het Europees (juridisch) kader en noemen zich Belg, Nederlander, Fransman of Brit zonder dat ze daar enige tegenspraak in zien. Tegelijk beogen ze een hergroepering van de

moslims rond de bronnen die hen verenigen: Koran en *Soenna*. Bij de uitwerking van een moderne islamitische wetgeving willen ze niet-temin uitdrukkelijk rekening houden met de (Europese) samenleving waarin ze vertoeven. Ze willen doorgaans ook een actieve bijdrage leveren aan de opbouw van het Europese burgerschap, dat op zijn beurt de islamitische component dient te aanvaarden. Het gaat er om dat ze er echt willen bijhoren en bijgevolg dat Europa rekening moet houden met een interculturele collectieve identiteit.

GEEN ASSIMILATIE, WEL INTERACTIE

De vaak gangbare idee dat nieuwkomers zich via assimilatie moesten aanpassen aan de Europese samenleving - om zich door het gastland aanvaard te weten - leidde veeleer tot desintegratie en marginalisering. Intussen moet het duidelijk zijn dat in een multiculturele maatschappij de aanvaarding van het anders-zijn en van gelijkwaardigheid de enige mogelijkheid is open met elkaar te leren samenleven. Dit dient op een zichtbare manier beklemtoond om aldus aan te tonen dat o.a. een andere (religieuze) identiteit niet enkel aanvaard, maar ook gewaardeerd wordt. Bijgevolg is het logisch dat moslims het recht opeisen op volwaardig burgerschap én respect vragen voor hun moslim-zijn. Enkel zo kan men in interactie treden met andere groepen. Hiertoe beschikken de Europese moslims over een hele reeks gemeenschappelijke punten. Ze belijden een zelfde geloof en godsdienstige praktijk, ze hebben doorgaans een vrij goede kennis van de Islam en velen willen zich - in naam van de Islam - ook sociaal engageren. Plaatselijk zijn ze, dank zij een groeiend netwerk van islamitische sociale verenigingen, vrij goed vertegenwoordigd. Belangrijk is echter dat o.m. de media precies op deze positieve elementen méér de nadruk leggen dan op

eventuele moeilijkheden met een minderheid van - doorgaans meer in het oog springende? - probleemjongeren.

Bevoorrechte gesprekspartners in de Europese landen waren tot nu toe doorgaans de Grote Moskeeën (die zowel de officiële Islam als buitenlandse regeringen vertegenwoordigen) met in België bovendien de verkozen Executieve Islamitische Raad. Maar verdere representativiteit komt alleszins ook vanuit de basis, op het terrein zelf. Hierbij moeten zeker ook de nieuwe verenigingen en zelforganisaties gerekend worden die rechtstreeks contact zoeken met lokale, gemeenschaps- en nationale overheden.

In intercultureel perspectief zal de rol van deze geëngageerde moslims doorslaggevend zijn voor de Islam in Europa. Zij verwerpen de integratie niet, maar willen de Islam op een geëigende manier kunnen beleven, wat overigens in geen enkele Europese natie strijdig is met de grondwet.

De interreligieuze interculturele dialoog dient bevorderd in plaats van het vijandbeeld aan te houden en verdeeldheid te zaaien. Het gevaar komt niet van de Islam, maar in de eerste plaats van een toenemende afkeer voor de religie en identiteit van moslims, van veralgemeende xenofobie en het hanteren van uitsluitingsmechanismen door o.m. extreem-rechts. Voor de sociale bewegingen en democratische partijen is het een belangrijke uitdaging om het gevoel van tweederangsburger - vaak bewust of onbewust toegeschreven aan allochtonen, vooral aan medeburgers-moslims - te weren. De idee van *fort Europa* kan niet langer aangehouden worden. Dit leidt rechtstreeks tot een ontwaarding van welbepaalde groepen ingezetenen en nieuwkomers. En daarin ligt precies de oorzaak van radicale afwijkingen, zowel van uiterst rechts als van godsdienstfanatici.